

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«РОЗВИТОК МОВЛЕННЄВО-ТВОРЧИХ УМІНЬ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МОВНО-
ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ»**

Виконала: студентка II курсу
групи PO1-M20z
спеціальності 013 Початкова освіта
Ляшок Людмила Геннадіївна

Керівник: **Третяк Н.В.**,
кандидат філологічних наук, доцент

Рецензент: **Гордійчук М.С.**,
кандидат педагогічних наук, доцент

Кам'янець-Подільський – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВО-ТВОРЧИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ.....	8
1.1. Сутність та особливості мовленнєво-творчого розвитку учнів початкової школи.....	8
1.2. Читання як один із видів навчально-мовленнєвої діяльності в початковій школі.....	15
1.3. Психолого-лінгвістичні основи удосконалення комунікативних умінь молодших школярів.....	27
Висновки до 1 розділу.....	44
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ ДО АНАЛІЗУ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВО-ТВОРЧИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКИХ УМІНЬ.....	47
2.1. Прийоми формування читацьких умінь у процесі навчання грамоти та української мови.....	47
2.2. Мовленнєві ситуації, як умова успішного формування комунікативного мовлення.....	51
2.3. Проведення експериментального дослідження.....	64
Висновки до 2 розділу.....	72
ВИСНОВКИ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	76

ВСТУП

Актуальність дослідження. Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості. У «Законі про освіту» зазначено, що «її метою є всебічний розвиток людини як особистості, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей» [86].

Одним із важливих засобів гармонійного розвитку особистості є література, яка дає можливість людині розуміти світ у різних його проявах. Зміни, які відбуваються в педагогічній галузі сьогодні, вимагають посилення уваги до усвідомлення художніх творів. «У 2011 році початкова школа перейшла з навчального курсу «Читання» на «Літературне читання», метою якого є становлення і розвиток якостей читача, здатного до самостійної читацької, комунікативної, творчої діяльності» [64]. «Одним із завдань, зазначених у програмі, є формування в школярів умінь сприймати, розуміти, аналізувати й інтерпретувати літературні тексти різних видів з використанням літературознавчих понять, визначених програмою» [64].

Оновлення програми в 2016 році акцентувало увагу на «важливості сприйняття молодшими школярами літератури як мистецтва слова, оскільки на цьому ґрунтується аналіз художнього твору, основне завдання якого – сприймання художнього образу, усвідомлення ідеї твору» [128]. «Введення в початкову школу курсу «Літературне читання» викликає багато питань у вчителів-практиків щодо методики проведення уроків, складність проведення яких пояснюється багатогранністю завдань, зокрема, необхідністю поєднувати вироблення навичок читання з пізнавальною та виховною роботою над текстом» [64].

Зміна освітньої парадигми, реформування школи й застосування нового підходу в навчанні вимагає від учителя ґрунтовної підготовки до роботи над твором, у тому числі й в аспекті теми нашого дослідження. Зокрема, у «Типовій освітній програмі (НУШ 1 – 2 клас, 2018 р.), розробленій під керівництвом акад. О. Савченко, зазначено, що змістова лінія «Читаємо»

передбачає формування в учнів умінь висловлювати своє ставлення до прочитаного, сприймати художній текст як засіб збагачення особистого емоційно-чуттєвого, соціального досвіду» [128].

Особливе місце літератури в освітньому просторі початкової школи, невирішеність питань формування читача в нових реаліях навчання зумовило необхідність дослідити проблему специфіки художнього образу, яка привертала увагу вчених упродовж усієї історії розвитку цивілізації. Тому склалося досить розгорнуте уявлення про це поняття, завдяки працям М.Бахтіна, В. Белінського, Л. Гінзбурга, М. Гіршмана, В. Кожінова, О. Лосєва, В. Халізева, М. Храпченка, Ф. Шелінга та ін. Незважаючи на значний інтерес до художнього образу в різних сферах мистецтва, в літературознавстві це питання поки що не може вважатися остаточно вирішеним, що зумовлено насамперед багатоплановістю поняття.

Розуміння природи художнього образу, його функціонування, компонентів є необхідним для адекватного сприймання творів мистецтва. Питання сприймання творів мистецтва як процесу відображення художнього образу в пізнанні людини досліджували Б. Ананьєв, Р. Арнхейм, Ю. Борєв, Л. Виготський, О. Леонтєв, Б. Мейлах, О. Мелік-Пашаєв, Н. Молдавська, Ю. Протопопов, С. Раппопорт, О. Скрипченко, Б. Юсов, П. Якобсон та інші. «Існування значної кількості досліджень свідчить і про його важливість, і водночас про неоднозначність, складність, наявність недостатності в розумінні основних положень і необхідності прояснення нез'ясованих аспектів» [39].

Зазначимо, що проблема сприймання є однією з ключових у педагогічних науках. У нашому дослідженні особливу увагу приділяємо «визначенню специфіки читацького сприймання – складного психічного процесу, в якому беруть участь різноманітні психічні функції, що активізують весь життєвий досвід людини у відповідь на «сигнали», які надходять із художнього тексту, що сприяє розвитку мовленнєво-творчих умінь молодших школярів» [39]. «У будь-якого читача для накопичення

досвіду читання художньої літератури на основі загального розвитку мовлення розвивається й здатність мислити словесно-художніми образами, що називають літературним мисленням. Ця здатність формується у процесі сприймання художньої літератури і водночас забезпечує якість і рівень самого сприймання» [36; 126]. Сприймання прочитаного, його глибина, емоційність розглядаються сьогодні як показник духовної зрілості. У багатьох працях йдеться про взаємозв'язок і взаємовплив літературно-художнього сприймання й розвиток особистості.

Особливе місце проблема сприймання художнього твору займає в системі навчання школярів, де література стає своєрідною формою пізнання реальної дійсності в житті дитини, яка через свій вік ще не може брати безпосередньої участі у всіх видах діяльності, які відповідають за формування особистості. Ця проблема перебувала в центрі уваги багатьох науковців ХХ століття (В. Голубков, О. Запорожець, Н. Карпінська, Г. Кудіна, М. Кудряшов, В. Маранцман, Н. Молдавська, О. Нікіфорова, О. Орлова, С. Паламар, Л. Рожина, О. Соловйова, О. Савченко та ін.).

«На сьогодні процес сприймання художніх творів розглянутий у різних аспектах: визначенні типів читацького сприймання та їхня залежність від вікових особливостей; взаємозв'язок емоційного сприймання з аналізом художнього тексту; залежність від жанрово-родової приналежності; психологічні основи; структура та етапи читацького сприйняття; специфіка сприймання друкованого та електронного тексту тощо» [86].

Однак проблема сприймання дітьми змісту літературного твору залишається актуальною й складною методичною проблемою для сучасної педагогічної науки й практики. «Молодший школяр – «наївний реаліст», який ще не усвідомлює особливих законів побудови художнього тексту і не помічає форми творів» [56]. Його мислення ще залишається діяльніснообразним. У дитячій свідомості форма не відділяється від змісту, а зливається з ним. У зв'язку з цим одним із завдань учителя є навчити дітей засвоювати закономірності побудови художнього світу.

«За загальним визнанням учених, навчальний процес у початкових класах має будуватися не тільки з урахуванням сьогоденних, а й потенційних можливостей молодших школярів, оскільки успішне навчання неможливе без оволодіння раціональними прийомами роботи з книгою, що є основою для самостійного здобуття знань та відповідно зазначено в освітянських нормативних документах, зокрема Державному стандарті початкової освіти» [64].

«Державною програмою освіти [64] передбачається, що учень початкових класів має повноцінно сприймати художні тексти, однак результати досліджень» [124; 125] свідчать про наявність значних проблем у цьому напрямку читацької підготовки. Зменшення частки населення, яке читає, призупинення традицій сімейного читання призводить до появи великої кількості некваліфікованих читачів із поверховим сприйманням твору. Читаючи, молодші школярі (а потім і дорослі) не усвідомлюють прогалини сприймання, що шкодить адекватному розумінню.

Мета роботи полягає в розробці й науковому обґрунтуванні методики формування мовленнєво-творчих умінь молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі в початковій школі та перевірці її ефективності.

Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких взаємопов'язаних **завдань**:

- 1) проаналізувати й систематизувати своєрідність образів у творах дитячої літератури;
- 2) схарактеризувати специфіку сприймання й розуміння молодшими школярами художніх образів;
- 3) виявити особливості подання характеристики персонажа в системі роботи над літературним твором у сучасній початковій школі;
- 4) розробити й апробувати методику формування мовленнєво-творчих умінь молодших школярів на уроках літературного читання в початковій школі.

Об'єктом дослідження є процес навчання молодших школярів сприймати і розуміти художній твір на уроках української мови та літературного читання.

Предметом – методика формування мовленнєво-творчих умінь молодших школярів, вміння сприймати й характеризувати образ-персонаж художнього твору на уроках української мови та літературного читання.

У процесі виконання наукової роботи використано комплекс **методів дослідження:**

– **теоретичні** – аналіз філософської, психолого-педагогічної, навчально-методичної літератури і синтез наукових положень із досліджуваної проблеми; порівняння, систематизація теоретичних ідей для визначення наукових засад роботи над характеристикою персонажів у курсі літературного читання в початковій школі;

– **емпіричні** – спостереження за навчально-виховним процесом на уроках літературного читання, анкетування, аналіз відповідей учнів для визначення рівня сприймання молодшими школярами художнього твору, що в подальшому дозволить визначити методику роботи над характеристикою персонажів на уроках літературного читання;

– **експериментальні** – кількісний і якісний аналіз експериментальних даних для встановлення ефективності запропонованих методів і прийомів для роботи над характеристикою персонажів у початковій школі та інтерпретації й узагальнення результатів дослідного навчання.

ВИСНОВКИ

Теоретичн-практичне та експериментальне дослідження проблеми розвитку мовленнєво-творчих умінь молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі дає змогу сформулювати такі висновки:

1. Здійснений аналіз наукових джерел з проблеми дослідження дозволив «сформулювати цілісне уявлення про сутність, провідні характеристики та особливості підготовки школярів початкової школи до комунікативно-мовленнєвого розвитку» [102]. У зв'язку з цим визначено «системний, компетентнісний та діяльнісний як базові методологічні підходи до комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів початкової школи» [124].

З'ясовано «системні характеристики теми дослідження (мовленнєво-творчих умінь учнів початкових класів, функціонування початкової школи як соціально-освітньої інституції)» [123].

Враховуючи основні завдання початкової школи та співвіднесених з ними вимог до підготовки учнів початкових класів, у дослідженні констатовано, що «в основі підготовки молодших школярів до комунікативно-мовленнєвого розвитку лежить формування у дітей відповідного комплексу знань, умінь і навичок, що забезпечують розвиток сукупності відповідних компетенцій, а це, зі свого боку, зумовлює реалізацію компетентнісного підходу в змісті підготовки педагога та її основних характеристиках» [109].

2. З'ясовано зміст і особливості мовленнєво-творчого розвитку учнів початкової школи. *«Мовленнєво-творчий розвиток учнів початкової школи – це процес становлення і формування мовної/мовленнєвої особистості у процесі взаємодії, її комунікації і спілкування з іншими мовцями в різних мовленнєво-комунікативних ситуаціях (спонтанних, навчально-організованих); включення мовця в різні види мовленнєвої діяльності (навчально-мовленнєвої, комунікативно-мовленнєвої, пізнавально-*

мовленнєвої тощо), спрямованої на реалізацію завдань навчання, пізнання, спілкування» [123].

Мовленнєво-творчу компетенцію учнів початкової школи визначено як «полікомпонентне утворення, що передбачає сформованість різних видів мовленнєвих компетенцій і системи комунікативних умінь, необхідних для успішної навчально-мовленнєвої діяльності відповідно до освітніх ліній Державного стандарту початкової освіти» [9]. У зв'язку з чим розкрито етапи комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів початкової школи, як-от: «збагачення словникового запасу; засвоєння норм літературної мови; формування умінь і навичок побудови висловлювання в усній і письмовій формах певного типу і стилю мовлення з урахуванням ситуації спілкування» [39].

3. У роботі обґрунтовано змістово-організаційні засади програми педагогічного експерименту та експериментально перевірено ефективність педагогічних умов щодо мовленнєво-творчого розвитку учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллина О. А. Общепедагогическая подготовка в системе высшего педагогического образования: для пед. спец. высш. учеб. заведений. 2-е изд. перераб. и доп. Москва: Просвещение, 1990. 141 с.
2. Акімова О. В. Теоретико-методичні засади формування творчого мислення майбутнього вчителя в умовах університетської освіти: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2010. 44 с.
3. Ананьев Б. Г. Об изучении речевых рефлексов у детей. Вопросы изучения и воспитания личности. Труды Института мозга им. В. М. Бехтерева. Ленинград, 1929. Вып. 3.
4. Анафієва Е. Р. Формування орфоепічних навичок українського мовлення першокласників в умовах поліетнічного середовища: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Ін-т педагогіки АПН України. Київ, 2006. 181 с.
5. Андреева Г. М. Социальная психология: учебник для высших учебных заведений. 5-е изд., испр. и доп. Москва: Аспект Пресс, 2007. 363 с.
6. Артемова О. І. Розвиток креативного мовлення молодших школярів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2001. 210 с.
7. Атанов Г. А. Деятельностный подход в обучении. Донецк: ЕАИ-Пресс, 2001. 160 с.
8. Ахутина Т. В. Теория речевого общения в трудах М. М. Бахтина и Л. С. Выготского. Вестник Московского университета. Серия 14. Психология. Москва: Издательский дом Моск. Ун-та, 1984. № 3. С. 4–13.
9. Бабанский Ю. К. Интенсификация процесса обучения. Москва: Знания, 1987. 80 с.
10. Багдужева А. В. Педагогические условия формирования профессиональной готовности будущих специалистов с использованием информационных технологий (на примере специальностей кадастрового

профіля): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Бурятский гос. ун-т. Улан-Уде, 2006. 23 с.

11. Бадер В. І. Взаємозв'язок у розвитку усного і писемного мовлення молодших школярів: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Ін-т педагогіки АПН України. Київ, 2004. 387 с.

12. Бадер В. І. Удосконалення мовленнєвого розвитку молодших школярів. Педагогіка і психологія. 1998. №4.

13. Баркасі В. В. Формування професійної компетентності в майбутніх учителів іноземних мов: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2004. 252 с.

14. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.

15. Беспалько В. П. Основы теории педагогических систем. Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1977. 304 с.

16. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: монографія. Київ: ВІПОЛ, 1998. 236 с.

17. Беляєва О. В. Спілкування та комунікація як аспект мовленнєвої діяльності. Науковий вісник. 2000. Вип. 9-10. С. 32–38.

18. Битинас В. П. Многомерный анализ в педагогике и педагогической психологии. Вильнюс, 1971. 347 с.

19. Бібік Н. М. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти. Початкова школа. 2010. №9. С. 1–4.

20. Бірюк Л. Я. Комунікативна компетентність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і технології (на матеріалі методики викладання російської мови): монографія. Київ; Глухів: РВВ Глухівського НПУ ім. О. Довженка, 2009. 317 с.

21. Блауберг И. В., Юдин Э. Г. Становление и сущность системного подхода: монографія. Москва, 1973. 270 с.

22. Богданова І. М. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх вчителів на основі застосування інноваційних технологій: автореф. дис. ... 215 д-ра пед. наук: 13.00.04 / Ін-т педагогіки АПН України. Київ, 2003. 39 с.
23. Богуш А. М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. Харків: Вид-во «Ранок», 2011. 176 с.
24. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років: монографія. 2-е видання. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2010. 374 с.
25. Богуш А. М. Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку: навчальний посібник. Київ: Видавничий дім «Слово», 2003. 344 с.
26. Богуш А. М., Крутій К. Л. Дошкільна лінгводидактика. Словникдовідник. Запоріжжя: ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2014. 200с.
27. Богуш А. М., Шиліна Н. С. Мовленнєва готовність старших дошкільників до навчання у школі. Одеса: ПНЦ АПН України, 2003. 335 с.
28. Богуш А., Гавриш Н. Дошкільна лінгводидактика. Теорія і методика навчання дітей рідної мови: підручник. Київ: Вища шк., 2007. 542 с.
29. Божович Е. Д. Развитие языковой компетенции дошкольников: проблемы и подходы. Вопросы психологии. 1997. № 1. С. 33.
30. Бондар В. І. Підготовка вчителя початкової школи в умовах запровадження Болонської конвенції: матеріали Міжнародної наук.-метод. конф. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. С. 7–16.
31. Бондаренко Г. Л. Сім секретів риторичного успіху вчителя початкової школи. Початкова школа і сучасність. 2016. №1(17). С. 7–10.
32. Борисова Ю. В. Методологія та методи соціальних досліджень: навч. посіб. Київ: ДЦССМ, 2003. 216 с.
33. Боровиков В. STATISTICA. Искусство анализа данных на компьютере. 2-ое изд. Санкт-Петербург: Питер, 2003. 688 с.
34. Боровков А. Б. Влияние системной компьютеризации управления школой на содержание подготовки будущих учителей к использованию НИТ в профессиональной деятельности. Информатизация образования: Всерос. научн.-метод. конф. Тагил, 2002. С. 292–296.

35. Борытко Н. М. В пространстве воспитательной деятельности: монография. Волгоград: Перемена, 2001. 181 с. 216
36. Бурменская Г. В., Захарова Е. И., Карабанова О. А. Возвратнопсихологический подход к консультированию детей и подростков. Москва: Академия, 2002. 416 с.
37. Бушуева Г. М. Коммуникативные задачи как средство формирования коммуникативных умений у младших школьников: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Калининградский гос. ун-т. Калининград, 2003. 19 с.
38. Вашуленко М. С. Лінгводидактичні орієнтири сучасної початкової мовної освіти в Україні. Вісник Львівського університету. Серія філологічна. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. Вип. 50. С. 57–65.
39. Вашуленко М. С. Українська мова і мовлення в початковій школі: Метод. посіб. Київ: Освіта, 2006. 268 с.
40. Вербещук С. В. Формування мовленнєвої культури учнів початкової школи в процесі літературного читання: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Херсон. держ. ун-т. Івано-Франківськ, 2016. 214 с.
41. Вишнякова С. М. Профессиональное образование: Словарь. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика. Москва: НМЦ СПО, 1999. 538 с.
42. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : метод. посіб. для студ. магістратури. Київ: Центр навч. літ., 2003. 316 с.
43. Власенков А. И., Рыбченкова Л. М. Русский язык. 10–11 классы: учеб. для общеобразоват. учреждений: базовый уровень. Москва: Просвещение, 2009. 287 с.
44. Вовкотруб Р. П. Розвиток усного мовлення учнів першого класу в процесі навчання грамоти: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2006. 20 с.

45. Вторнікова Ю. С. Структура комунікативної компетентності педагога. Зб. наук. пр. Уманського держ. пед. ун-ту ім. П. Тичини. Умань: ПП Жовтий О.О., 2012. Ч.3. С. 41–48.

46. Выготский Л. С. О психологических системах. Собр. соч.: в 6 т. 217 Москва: Педагогика, 1982. Т. 1. С. 112.

47. Вятютнев М. Н. Коммуникативная направленность обучения русскому языку в зарубежных школах. Русский язык за рубежом. 1977. № 6. С. 38–45.

48. Гавриш І. В. Теоретико-методологічні основи формування підготовки майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Луганський нац. пед. ун-т ім. Т.Шевченка. Луганськ, 2006. 44 с.

49. Гавриш Н. В. Розвиток словесної творчості дітей як педагогічна проблема. Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Одеса: ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2000. Вип.12. С.5–12.

50. Ганин Е. А. Педагогические условия использования современных информационных и коммуникационных технологий для самообразования будущих учителей. Международный конгресс конференций «информационные технологии в образовании» (г. Москва, 16–20 ноября 2003 г.) . Москва, 2003. Москва. URL: <http://ito.edu.ru/2003/VII/VII-0-1673.html> (Дата звернення: 10.09.2021)

51. Гаркуша С. В. Поняття та компоненти професійної підготовки майбутніх учителів до педагогічної діяльності. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка. Педагогічні науки. 2013. Чернігів: ЧНПУ ім. Т. Г. Шевченка. Вип.110. С.198–201.

52. Геллерштейн С. Г. Проблема переноса упражнений. Бюллетень ВИЭМ. Москва, 1939. №6. С. 34.

53. Глазова О. П. Перспективність і наступність у формуванні текстотворчих умінь в учнів початкових і 5 класів загальноосвітньої школи:

дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Ін-т педагогіки АПН України. Київ, 1999. 165 с.

54. Глузман Н. А. Система формування методико-математичної компетентності майбутніх учителів початкових класів: автореф. дис. ... д-ра 218 пед. наук: 13.00.04 / Луганський нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2011. 44 с.

55. Гойхман О. Я., Надеина Т. М. Речевая коммуникация: учебник. Москва: ИНФРА-М, 2003. 272 с. 56. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям. Київ-Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. 278 с.

57. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне: Волинські обереги, 2011. 552 с. С. 404–405.

58. Грітченко Т. Я. Формування професійно-мовного стилю спілкування майбутнього вчителя початкової школи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Уманський держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. Умань, 2012. 261 с.

59. Грона Н. В. Підготовка майбутнього вчителя до формування мовленнєвої компетенції молодших школярів. Професійна підготовка майбутніх фахівців у ВНЗ I-II рівнів акредитації з позицій компетентнісного підходу: наук.-метод. зб. Прилуцького гум.-пед. коледжу ім. І. Я. Франка / ред. О. М. Попенко, О. І. Мельничук. Ніжин, 2013. С. 85–91.

60. Гузій Н. Діяльнісно-орієнтовані методологічні засади педагогічного професіоналізму. Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія. Ялта, 2007. Вип. 15. С. 118–125.

61. Гусак П. М. Теорія і технологія диференційованого навчання майбутніх учителів початкових класів: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 1999. 37 с.

62. Дем'яненко О. Є. Формування слухо-вимовних навичок у шестилітніх учнів у ситуації багатомовності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Запорізький обл. ін-т післядиплом. пед. освіти. Запоріжжя, 2004. 233 с.

63. Демидчик Г. С. Розвиток комунікативно-мовленнєвих умінь молодших школярів засобами службових частин мови: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Ін-т педагогіки АПН України. Київ, 2001. 211 с.
64. Державний стандарт початкової загальної освіти. Початкова освіта. 2018. С. 8–30.
65. Деркач А. А., Орбан Л. Э. Акмеологические основы становления психологической и профессиональной зрелости личности. Москва: РАУ, 1995. 208 с.
66. Дефектологічний словник / упор. В. М. Тіматова. Київ: «МП Леся», 2011. 528 с.
67. Дзвоник Г. П. Структурні компоненти психологічної підготовки до педагогічної діяльності. URL: http://www.rusnauka.com/SND/Pedagogica/2_dzvonik%20g..doc.htm (Дата звернення: 20.11.2021)
68. Донченко Т. Мовленнєвий розвиток як науково-методична проблема. Дивослово. 2006. № 5. С. 2–5.
69. Дошкільна лінгводидактика: словник-довідник: понад 600 термінів, понять та назв / упор.: Богуш А. М., Крутій К. Л. Запоріжжя: ЛПІС, 2014. 198 с.
70. Дубасенюк О. А., Семенюк Т. В., Антонова О. Є. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності: монографія. Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. 193 с.
71. Дурай-Новакова К. М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности: автореф. дис. ... д-ра пед. наук. / Москва, 1983. 32с.
72. Дьяченко М. И., Кандыбович Л. А. Психологические проблемы готовности к деятельности. Санкт-Петербург: Питер, 2001. 560 с.
73. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремінь. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
74. Жаровцева Т. Г. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи з неблагополучними сім'ями: автореф.

дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2007. 44 с.

75. Загребельна Л. В. Педагогічні умови підготовки майбутніх менеджерів у економічних навчальних закладах. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фіхівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. праць / редкол.: І. А.Зязюн та ін. Київ-Вінниця: Планер, 2005. Вип. 8. 547 с.

76. Зажарська Г. П. Розвиток мовлення учнів початкових класів в системі уроків літературного читання. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. Луганськ: ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2016. № 1 (298). Ч. II. С. 134.

77. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (Дата звернення: 20.07.2021).

78. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page> (Дата звернення: 20.07.2021).

79. Залібовська-Ільніцька З. В. Підготовка майбутніх учителів до формування комунікативної компетентності молодших школярів: метод. Рекомендації. Житомир: Видавництво ЖДУ, 2008. 64 с.

80. Згуровський М. З. Болонський процес: головні принципи та шляхи структурного реформування вищої освіти України. Київ: НТТУ КПІ, 2006. 544 с.

81. Зеер Э., Симанюк Э. Компетентносный подход к модернизации профессионального образования. Высшее образование в России. 2005. № 4. С. 23–30.

82. Зеер Э. Психология профессионального образования. Москва: Издво Московского психолого-социального института, 2003. 480 с.

83. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования. Интернет-журнал "Эйдос". 2006. 5 мая. URL: <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm> (Дата звернення: 20.07.2021)

84. Зимняя И. А. Лингвopsиxология речевой деятельности. Москва: Московский псих.-соц. ин-т; Воронеж: НПО «МОДЭК», 2001. 432 с.
85. Зимняя И. А. Психология обучения иностранным языкам в школе. Москва: Просвещение, 1991. 222 с.
86. Зубченко О. Проблеми впровадження новітніх педагогічних технологій в освітній процес загальноосвітніх шкіл Західної Європи. Рідна 221 школа. 2005. № 9–10. С. 75–78.
87. Зязюн І. А. Процеси модернізації сучасної педагогічної освіти в Україні. Професійна освіта: педагогіка і психологія. Ченстохова – Київ: АІД, 2006. VIII. С. 105–115.
88. Изаренков Д. И. Базисные составляющие коммуникативной компетенции и их формирование на продвинутом этапе обучения студентов-филологов. Русский язык за рубежом. 1990. № 4. С. 54–60.
89. Икрамова С. А. Выразительное чтение и его роль в развитие речи школьников начальных классов (на примере школ Республики Таджикистан): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Академия образования Таджикистана. Душанбе, 2010. 160 с.
90. Истратова О. Н. Практикум по детской психокоррекции: игры, упражнения, техники. Ростов-на-Дону: Феникс, 2007. 349 с.
91. Івлієва О. М. Критеріально-орієнтоване тестування в системі формування професійної підготовки вчителя початкових класів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ізмаїльський державний педагогічний інститут. Ізмаїл, 2001. 33 с.
92. Ігнатенко М. Сучасні освітні технології. Математика в школі. 2003. № 4. С. 2–6.
93. Каган М. С. Мир общения: Проблема межсубъектных отношений. Москва: Политиздат, 1988. 319 с.
94. Казакова Т. Авторський курс “Теорія та історія соціальних комунікацій”. Лекція 6. URL: http://www-philology.univer.kharkov.ua/katedras/prof_sites/kazakova/kazakova.html (Дата звернення: 10.09.2015)

95. Казакова Т. Авторський курс “Теорія та історія соціальних комунікацій”. Лекція 5. Поняття про комунікацію. URL: http://wwwphilology.univer.harkov.ua/katedras/prof_sites/kazakova/kazakova.htm 1 (Дата звернення: 10.09.2021)

96. Калініна Л. В., Самойлюкевич І. В. Професійна підготовка майбутнього вчителя іноземних мов у контексті європейських вимог. URL: <http://studentam.net.ua/content/view/8453/97/> (Дата звернення: 10.08.2021)

97. Калмикова Л. Мовленнєва діяльність як проблема психолінгвістики. Психолінгвістика. 2008. Вип. 2. С. 20–26.

98. Квитова Л. Ф. Обеспечение готовности студентов педагогических учебных заведений к формированию индивидуального стиля педагогической деятельности: автореф. дис. ... канд. пед. наук. 13.00.01 / Тюменский гос. унт. Тюмень, 1999. 21 с.

99. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения. Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. 512 с.

100. Климова К. Я. Віч-на-віч з мовою: метод. посіб. до курсу "Основи культури і техніки мовлення». Житомир: Поліграф. центр Житомирського пед. ун-ту ім. І. Франка, 2001. 110 с.

101. Климчук В. О. Факторний аналіз: використання у психологічних дослідженнях. Практична психологія та соціальна робота. 2006. №8. С. 43-48.

102. Коваль Г. П., Деркач Н. І., Наумчук М. М. Методика викладання української мови: навч. посіб. для студ. пед. ін-тів, гум. ун-тів, пед. коледжів. Тернопіль: Астон, 2008. 287 с.

103. Коваль Л. В. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи: технологічна складова: монографія. Донецьк: Юго-Восток, 2009. 375 с.

104. Коваль Л. В. Система професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування загальнонавчальних технологій: автореф.

дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Ін-т педагогіки АПН України. Київ, 2010. 44 с.

105. Ковальчук В. Ю. Професійна та світоглядно-методологічна підготовка сучасного майбутнього вчителя: модернізаційний аналіз. Київ, Дрогобич: Коло, 2004. 264 с.

106. Коломієць А. М. Теоретичні та методичні основи формування інформаційної культури майбутнього вчителя початкових класів: автореф. 223 дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України. Київ, 2008. 44 с.

107. Комар О. А. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивної технології: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Черкаський нац. ун-т ім. Б.Хмельницького. Умань, 2011. 512 с.

108. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: К.І.С, 2004. 112 с.

109. Кондрашова Л. В. Високим інтелектом і майстерністю. Рідна школа. 1993. №11–12. С. 57–58.

110. Кондрашова Л. В. Моральна психологічна готовність студента до вчительської діяльності. Київ: "Вища школа", 1987. 56 с.

111. Конецкая В. П. Социология коммуникации: учебник. Москва: Междунар. ун-т Бизнеса и Управления, 1997. 304 с.

112. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа). Нормативно-правове забезпечення освіти. У 4 ч. Харків: Видав. гр."Основа", 2004. Ч. I. 144 с.

113. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти "Нова українська школа" на період до 2029 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/ (Дата звернення: 16.07.2021).

114. Конюхов Н. И. Словарь-справочник практического психолога. Воронеж: Модэк, 1996. 224 с. 115. Копіца О. І. Формування умінь діалогічної

взаємодії майбутніх учителів та інтерактивні технології навчання. URL: <http://socialscience.com.ua/article/264> (Дата звернення: 16.07.2021).

116. Коржуев А. В. Научное исследование по педагогике: теория, методология, практика: учеб. пособ. Москва: Академический проект, Трикста, 2008. 287 с.

117. Котик М. А. Психология и безопасность. Таллин: «Валгус», 1981. 408 с.

118. Коткова В. В. Формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів у квазіпрофесійній діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Херсонський держ. ун-т. Херсон, 2012. 20 с.

119. Кочан І. М., Захлюпана Н. М. Словник-довідник з методики викладання української мови. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. 340 с.

120. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. Київ: "Академія", 1999. 126 с.

121. Кремень В. Г. Освіта в Україні: сучасні тенденції і перспективи. Професійна освіта: педагогіка і психологія. Київ-Ченстохова: Вид-во „Віпол”, 2000. Вип. 11. С. 11–30.

122. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. Київ: Т-во «Знання» України, 2010. 520 с. 123. Кремень В. Особистісно-розвивальне навчання як науковий пріоритет. Рідна школа. 1998. №11. С. 14–17.

123. Пономарьова К.І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови. Київ : «КОНВІ ПРІНТ». 2020. 183 с.

124. Савченко О. Розвиток творчої діяльності учнів на уроках літературного читання. *Початкова школа*. 2016. № 8. С. 10 – 15.

125. Савченко О. Я. Літературне читання : укр. мова для загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою: підруч. для 4-го кл. загальноосвіт.навч. закл. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2014. 192 с.

126. Савченко О. Я. Літературне читання: укр. мова для загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою: підруч. для 3-го кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ: Видавничий дім «Освіта». 2013. 192 с.

127. Савченко О. Я. Розуміння молодшими школярами літературних творів: сутність процесу і засоби формування. *Початкова школа*. 2017. № 8. С. 5 – 8.

128. Савченко О. Я. Літературне читання: укр. мова для загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою: підруч. для 2-го кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2012. 160 с.

129. Типова освітня програма розроблена під керівництвом О. Я. Савченко. [Електронний ресурс] Навчальні програми Нової української школи URL: <http://osvita.ua/school/program/60529/>